

# LOCKE FELSEFESİNDE KESİNLİK SORUNU

Naciye ATIŞ\*

## Özet

*Locke felsefesinde bilgi, kesinliktir. Locke'un bu şekilde tanımladığı bilgi, onun bilgi felsefesinin, idealidir. Locke'un böyle bir ideali amaçlamasının nedeni, felsefesinde bilgiye yüklediği anlamdan kaynaklanır. Ona göre bir şeyin bilgi olarak tanımlanması demek, sarsılmazlığı ve kesin güveni içermesi demektir. Locke, bilgiyi deneyden başlatır ama bilginin tam olarak ortaya çıkması için deney tek başına yeterli değildir. Locke felsefesinde bilgi için deney kadar ideleri oluşturmak, ideler arasında bağlantı kurmak ve bu bağlantıları algılamak gerekir. Bu bağlantıları algılamak için de sezgi ve akıl gereklidir. Bu nedenle Locke'un bilgi felsefesinde bilgi de kesinlik de deneyin yanı sıra aklın bağlayıcılığı olmadan gerçekleşmez. Bunun sonucunda da Locke felsefesinde kesinlik, ideyle gerçeklik arasındaki ilişki üzerine değil, idelerin kendi aralarındaki bağlantı üzerine kurulur. Locke'un kesinliği, ideler arasındaki bağlantılara indirgemesinin nedeni, idenin gerçeklikteki karşılığını aramamasıdır. Kesinliği ideler arasındaki bağlantıların bilinmesi üzerine dayandırması, Locke'un kesinlik sorununu sonuna kadar empirizm üzerine temellendirmediği sonucunu ortaya çıkarır.*

**Anahtar kelimeler:** kesinlik, bilgi, empirizm, ide, akıl.

## (CERTAINTY PROBLEM IN LOCKE'S PHILOSOPHY)

### Abstract

*In Locke's Philosophy knowledge is certainty. This definition by Locke is the purpose of his epistemology. The reason of Locke for purposing such an ideal is caused by his definition of knowledge. According to Locke, defining something as knowledge means that it includes indisputability and certain reliability. Locke starts knowledge by experiment but, it is not enough for arising knowledge exactly. In Locke's Philosophy, establishing ideas, getting connection among them and perceiving these connections are as necessary as experiment for having knowledge. Intuition and reason are necessary to perceive these connections. That's why in Locke's Epistemology, both knowledge and certainty does not arise without the connectiveness of reason besides experiment. Consequently, in Locke's Philosophy certainty is not based on relations between idea and reality but connections among ideas themselves. Locke reduces certainty to connections among ideas because he does not search for the counterpart of idea in reality. Locke's basing certainty on knowing connections among ideas shows us that Locke does not base certainty on empiricism to the last.*

**Keywords:** certainty, knowledge, empiricism, idea, reason.

---

\* Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Görevlisi (Dr.)

**K**esinlik, Locke'un bilgi felsefesinin en önemli kavramlarından birisidir. Bu kavramın bilgi felsefesi için önemi, bilginin değerini ortaya koymasındadır. Locke felsefesinde bilgi, kesinliktir. Locke'un bu şekilde tanımladığı bilgi, onun bilgi felsefesinin idealidir. Locke'un böyle bir ideali amaçlamasının nedeni, felsefesinde bilgiye yüklediği anlamdan kaynaklanır. Ona göre bir şeyin bilgi olarak tanımlanması demek, sarsılmazlığı ve kesin güveni içermesi demektir. Bu özellikteki bilgi elde edildiği zaman, Locke'un felsefesinin bilgi ideali gerçekleşmiş olur. Bu gerçekleşmeyi olanaklı kılan da kesinlik kavramı olduğu için, bu felsefede, kesinlik kavramının felsefi sorun olarak saptanması ve açıklanması gerekir. Bu saptama, bu sorunun Locke'un bilgi felsefesinde sahip olduğu önemi de ortaya koyar. Locke felsefesinde kesinlik sorununun önemini anlamak için de bu sorunun Locke felsefesindeki işlenişini incelemek gerekir. Kesinlik kavramının Locke felsefesinde, neden felsefi bir soruna dönüştüğünü ve bu dönüşümün nasıl gerçekleştiğini anlamak, bu çalışmanın amacıdır.

Locke'un bilgi felsefesi, empirist içeriğe sahiptir. Kesinlik kavramı, Locke felsefesine kadar rasyonalist bilgi felsefesinin sorunudur. Rasyonalist felsefenin mutlak bilgi idealini gerçekleştiren bu sorun, empirist felsefenin de aynı amaçla sorunu olunca, onun, Locke'un amaçladığı sarsılmaz bilgi idealini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini görmek gerekir. Bunun için de bu sorunun empirizmde nasıl yapılandırıldığını anlamak gerekir. Bu yapılandırma aynı zamanda kesinlik sorununun, bu empirist felsefede nasıl temellendirildiğini ve nasıl sonuçlandığını görmemizi olanaklı kılar. Bu durum, kesinlik sorununun bu felsefedeki sonuçlarını görmek açısından önemlidir. Bunu anlamamanın önemi, kesinlik sorununun Locke felsefesinde empirizmden sapmayla mı yoksa bilgi idealinden ödün vermekle mi sonuçlandığını anlamakta yatar. Bunları anlamak için de bu çalışmada ilk olarak kesinlik ve bilgi arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu saptanacaktır. Bu saptama da deney, ide, akıl ve empirizm kavramlarının kullanılması ile yapılacaktır. Bu kavramların ortaya konulması da kesinlik sorununun Locke felsefesinde hangi kavramlar üzerine kurulduğunu ortaya koyacaktır. Son olarak da bu sorunu çalışmanın, bu felsefede empirizmden sapmayla mı yoksa bilgi idealinden ödün vermekle mi sonuçlandığı değerlendirilecektir.

### **Kesinlik ve Bilginin Özdeşliği**

Locke kesinliği, "idelerimizin uyum ya da uyumsuzluğunun algısı"<sup>1</sup>olarak tanımlar. Locke felsefesinde bilginin tanımı da aynıdır. Bilgi de kesinlik de zihnin kendi idelerine ilişkin olarak ortaya çıktığı için, Locke'un kesinlik tanımı ile bilgi tanımı aynıdır. "Bana göre bilmek ve kesin olmak aynı şeydir: Bildiğim şey, emin olduğumdur ve emin olduğum şey bildiğim şeydir. Bilgiyi elde eden şeye kesinlik denebileceğini düşünüyorum."<sup>2</sup> Demek ki bilginin olduğu her durumda kesinlik, kesinliğin olduğu her durumda bilgi vardır. Locke'un böyle bir özdeşleştirmeyi yapmasının nedeni, bilgi idealidir; çünkü bu ideal için, bilgi ile kesinliğin özdeşliği gerekir. Onun için bir şey bilgi olarak tanımlandığı zaman her türlü şüphe dışarıda bırakılır. Buradaki kesinlik, sarsılmaz bir kesinliktir. Dolayısıyla Locke'un bilgi ideali beklentisi, bilgi ile kesinliğin özdeşliği ile sonuçlanır. Bu özdeşlikten dolayı Locke felsefesinde kesinlik için söylenen her şey, bilgi için de söylenir. Bu nedenle bilgiyi kuran kavramlar, kesinliği de kurar. Locke felsefesinde bilginin kaynağı deneydir. Deney, bilginin malzemesi olan idenin kaynağıdır. Bu nedenle de Locke için idenin deneyden başka kaynağı yoktur.

Bir insanın ne zaman ide edinmeye başladığı sorulursa yanıtım, 'duyuma ilk ulaştığında' demek olur. Zihinde duyular bir şey iletmeden önce hiçbir ide belirmediğinden anlama yetisindeki idelerin duyumla eşzamanlı olduğunu düşünüyorum.<sup>3</sup>

Locke felsefesinde idenin kaynağı olan deney, dış deney (sensation) ve iç deney (reflection) olmak üzere ikiye ayrılır. Dış deney ve iç deney aracılığıyla basit ve bileşik ideler oluşur. Locke felsefesinde bilginin oluşturulmasında öncelik basit idelerdedir. Bu nedenle basit ideler bilginin en temel malzemeleridir. Locke, basit idelerin kaynağı olma konusunda da önceliği dış deneye verir. Dış deney aşamasında zihin pasif ve edilgen bir şekilde çalışır. Bu aşama, algılama aşamasıdır. "Algılama, bilgiye doğru ilk adım ve aşama olmasının yanı sıra tüm bilgimizin malzemelerinin koyu

<sup>1</sup> John Locke, İnsan Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme (Çev. Meral Delikara Topçu), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, IV.V.7.

<sup>2</sup> James Gibson, Locke's Theory of Knowledge and its Historical Relations, Cambridge at the University Press, 1968, p.3.

<sup>3</sup> John Locke, İnsan Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme (Çev. Meral Delikara Topçu), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, II.I.3

#### 74 Locke Felsefesinde Kesinlik Sorunu

ve tüm zihinsel yetilerimizin ilk işlemidir."<sup>4</sup> Algılama, bilgi edinme sürecinde zihnin ilk çalışmasıdır. Bu çalışma türünde zihnin edilgenliği, "duyuların nesnelere çoğunu biz istesek de istemesek de zihinlerimize kendi idelerini sokmaları şeklindedir."<sup>5</sup> Görüldüğü gibi zihnin buradaki işlevi, kendine gelenlerden etkilenmek ve bu etkileri ayna gibi yansıtmaktır. Zihin, bu aynadan yansıyan basit ideler üzerine yeniden çalıştığı zaman etkindir. Bu etkinlik, zihnin, basit ideleri kendi nesnesi yaparak, bileşik ideleri oluşturması ve bunlar üzerine bilgiyi kurması şeklindedir. Zihin basit ideler üzerine çalışmaya başladığında bu ideler zihnin doğrudan nesnesi olurlar. Burada zihin, basit ideleri kendi nesnesi haline getirerek bileşik ideleri oluşturur. Zihnin buradaki işlemleri, algılama ve düşünmedir.

Böylece Locke felsefesinde, bilginin oluşabilmesi için zihnin yapması gereken şey, doğrudan nesneye değil, doğrudan ideye yönelmektir. Bu nedenle de Locke, bilginin malzemesi ile bilginin kendisini ayırır.<sup>6</sup> Bilginin malzemesi idelerdir. Bilginin kendisi de ideler arasındaki ilişkilere bağlıdır. Bu demektir ki zihin, bilgiye ulaşırken yalnızca ideleri kullanır ve bilgi, ideler üzerinedir.

Bilgi yalnızca idelerimiz arasındaki bağıntı, uyum ya da uyumsuzluk ve de karşıtlığın algılanmasından doğar. Yalnızca bundan ibarettir. Bu algının olduğu yerde bilgi vardır; olmadığı yerde ise ne kadar kurgulayabilir, tahmin edebilir ya da inanabilirsek de bilgi yoksuluyuzdur.<sup>7</sup>

Tanımlarında da görüldüğü gibi bilginin tam anlamıyla ortaya çıkması için idelerin birbirleriyle bağlantısı gerekir. Bu bağlantı için de Locke deney, sezgi ve akıl kavramlarını kullanır. Deney, sezgi ve akıl burada ideler arasındaki bağlantıyı sağlayan araçlardır. Bu bağlantının bilinmesi de bu bağlantının algılanması demektir. Bu araçların kullanılması hem bilginin türünü hem de kesinlik derecesini belirler. Demek ki Locke felsefesinde bilgi ve kesinlik, bu araçlara göre kurulur ve derecelendirilir.

#### **Kesinlik ve Bilginin Dereceleri**

<sup>4</sup> a.g.e. II.XI.15

<sup>5</sup> a.g.e. III.1.25

<sup>6</sup> D.J.O'Connor, A Critical of Western Philosophy, The Free Press, Newyork, 1965,p.205

<sup>7</sup> John Locke, İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme (Çev. Meral Delikara Topçu), Öteki Yayinevi, Ankara,1999, IV. I.2.

Locke felsefesinde ideler arasındaki bağlantıların hangi araçla algılandığına göre kesinliğin derecelenmesinin nedeni, kesinliğin, bu algının tam ve apaçık olmasına bağlı olmasıdır. Locke'a göre ideler arasındaki bağlantının doğrudan ve aracısız algılanması, tam ve apaçık algıyı verir. Bu algı da sezgi aracılığıyla gerçekleşir. Sezgi de aracısızlığından dolayı, elde ettiği bilgiyi en yüksek kesinlik derecesine taşır. Bu bilgi türünün kesinlik derecesinin en üst noktasını oluşturmasının nedeni, sadece bu algılama türünün tam ve apaçık olmasıdır.<sup>8</sup> İdeler arasındaki bağlantının tam ve apaçık algılanmasını sağlayan diğer araç da akıldır. Ama akıl, ideler arasındaki bağlantıyı doğrudan değil aracı ideler kullanarak algılar. Akıl burada aracı ideler kullanırken tanıtlama yaparak ilerler. Burada aklın tanıtlama yaparak ilerlemesi, her adımında kanıt göstererek ilerlemesidir. Bu nedenle burada kurulan bağlantı aklın kanıtlar yaparak ilerlemesi olduğu için, bu bağlantının algısı kesindir. İdeler arasındaki bağlantıyı tam ve apaçık algılamayı gerçekleştiremeyen araç ise Locke'a göre deneydir. Deney ile ideler arasındaki bağlantı tam algılanamadığı için, bu algının kesinlik düzeyi çok düşüktür.<sup>9</sup>

### **İde Bağlantılarının Kesinlik Problemindeki Rolü**

Locke felsefesinde sözünü ettiğimiz algı türlerinin gerçekleşmesi için, bu algıları olanaklı kılacak olan bağlantılar gerekir. Böylece kesinlik, sadece ideler arasındaki bağlantıların hangi araçla algılandığına değil, ide bağlantılarının türlerine de bağlıdır.<sup>10</sup> Bilginin kurulmasını olanaklı kılan bağlantı türleri de dört tanedir: Özdeşlik ya da başkalık, bağıntı, bir arada varoluş ve gerçek varoluş.<sup>11</sup> İdeler arasındaki ilişkilerin ilk türü olan özdeşlik ya da başkalık, sezgi ile kurulan ve algılanan ilişki türüdür. Özdeşlik ya da başkalık, bir ideye kendisi olma ve başkası olmama özelliğini verir. Bunun ideler arasındaki ilk bağlantı türü olmasının nedeni, bileşik ve soyut ide oluşmadan önce, ideyi tanıma ihtiyacıdır.

---

<sup>8</sup> a.g.e. IV. II.1

<sup>9</sup> a.g.e. IV.XI.3.

<sup>10</sup> R.S. Woolhouse, Locke, University of Minnesota Press, Second Printing. 1984. p58.

<sup>11</sup> John Locke, İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme (Çev. Meral Delikara Topçu), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, IV. I. 3

Zihin, hiçbir duygu ya da düşünceye sahip değilken ilk olarak idelerini algılar. Her birinin ne olduğunu bilene ve birinin öteki olmadığını algılayana kadar sürdürür. Bu olmazsa hiçbir bilgi, hiçbir akıl yürütme, hiçbir imgeleme, hiçbir seçik düşünce söz konusu olamaz.<sup>12</sup>

İdeler arasındaki ikinci bağlantı türü, bağıntıdır (Relation). Bu bağlantı türü, kip bileşik ideleri arasında kurulur. Bu tür bileşik idelerde, birbirinden farklı ve bağımsız olarak var olan basit ideler, gerçeklikte bir arada olup olmalarına bakılmaksızın akılla bir araya gelirler. Akıl burada ideler arasındaki bağlantıları aracı ide kullanmadan doğrudan algılayamaz. Akılla kurulan bu ilişkinin algılanması, kesinlik derecesi yüksek olan bilgi türünü verir. Bu bilgi türü de tanıtlamalı bilgidir. Bu ilişkinin, tanıtlamalı bilgiyi vermesinin birinci nedeni, ideler arasındaki bağlantı ve bu ideleri bir araya getiren özün (adsal öz) zihin tarafından yapılmasıdır. İkinci nedeni de ideler arasındaki bağlantının akıl tarafından aracı ideler kullanılarak kurulmasıdır.<sup>13</sup> İdelerin uyum ve uyumsuzluğuna dayanan üçüncü ilişki türü, bir arada var oluş ya da olmayıştır. Bir arada varoluş ya da olmayış ilişkisi, töz bileşik idelerini oluşturan bir ilişkidir. Töz idelerinin özelliği, aynı özne ya da dayanak üzerinde bir araya gelen idelerden oluşmuş olmalarıdır. Töz bileşik ideleri bu dayanakla birlikte doğada kendiliğinden bir birliğe sahiptir. Töz bileşik ideleri, bilinmeyen gerçek öze sahiptir. Gerçek özün bilinmemesinin yanı sıra birincil ve ikincil nitelikler arasında keşfedilebilir bir ilişkinin olmaması, bu ilişki türünden oluşan deney bilgisinin kesinliğini engeller.<sup>14</sup> İdeler arasındaki uyum ve uyumsuzluk ilişkisinin dördüncü türü de gerçek var oluştur. Bu ilişki türü, tekil bir insanın varoluşu, dış gerçekliğin varoluşu ve tanrının varoluşunu kapsar.<sup>15</sup> Bu ilişki türünün birincisi sezgi, ikincisi deney, üçüncüsü de akıl ile algılanır. Sezgi, insanın varlığının tam ve apaçık bilgisini, akıl da Tanrının apaçık bilgisini verir. Deney ise nesnenin varlığının bilgisini veremez. Bu nedenle de nesne ile ilgili kesin bilgi oluşmaz. Gördüğümüz gibi ideler arasındaki varoluş ilişkisinin özelliği, Locke felsefesinde hem kesinliği içeren hem de içermeyen bağlantı türü

---

<sup>12</sup> a.g.e.IV.I.4.

<sup>13</sup> a.g.e. IV.II.3.

<sup>14</sup> a.g.e. IV.III.11

<sup>15</sup> a.g.e. IV.IX.1.

olmasıdır.<sup>16</sup> İnsanın ve Tanrı'nın varoluşunun bilgisi, kesin bilginin iki örneğini oluşturur. Nesnenin varoluşunun kesin olmayan bilgisi ise bu bağlantı türünde nesnenin bilgisinin saptanamadığının göstergesidir.

### **Kesinlik ve Bilgi Türleri Arasındaki İlişki**

Locke felsefesinde ideler arasındaki hangi bağlantı türünün, hangi araçla algılandığının saptanması, Locke'un kesinlik idealinin hangi bilgi türüyle elde edildiğini görmek için de önemlidir. Locke felsefesinde bunun için de bilgi türlerinin özelliklerini görmek gerekir. Locke, kesinlik derecesi en yüksek olan sezgisel bilgiyi aynı zamanda bütün bilgimizin temeli olarak kabul eder. Bunun nedeni, bu bilgiyi oluşturan idelerin doğrudan kavranmasıdır. "Töz tözdür", "cisim cisimdir" gibi özdeşlik önermelerini bize veren özdeşlik ve başkalık ilişkisi, bütün bilgimizin temeli olan bir ilişkidir. Bu bağlantı, daha önce de söylediğimiz gibi ideyi tanıma olanağı elde ettiğimiz ilişki türüdür.

Locke'un, uzlaşma ilişkisinin ilk tipine verdiği mavi sarı değildir ya da ruh ruhtur gibi örnekler, söylediği gibi bilginin alanını genişleten örnekler değildir. Bilgi konusunda, idelerin uzlaşma ve uzlaşmamasının bir türü olan, özdeşlik ve başkalık üzerinde ısrar etmesinde başka bir neden vardır. Locke'un tanımladığı bilginin diğer bir özelliği de şudur; bu bilgi sezgiseldir ve bu sezgisellik de bilgiyi yanıltmayacak bir kesinliğe taşır.<sup>17</sup>

Bu bağlantının diğer bir örneği de kendi varoluşumuzu doğrudan bilmemizdir. Zaten Locke'a göre insanın, kendi varlığına ilişkin bilgisini kanıtlamaya ihtiyacı yoktur; çünkü insan, kendi varoluşunun doğrudan bilincindedir.

Kendi varoluşumuzu, kanıtlamayı gereksiz ve olanaksız kılacak kadar açık ve kesin olarak algılarız. Çünkü bizim için kendi varoluşumuzdan daha apaçık bir şey yoktur. Düşünüyorum, akıl yürütüyorum, acı ve haz duyuyorum. Bunlardan hiçbiri benim için kendi varoluşumdan daha apaçık olabilir mi? Başka her şeyden kuşku duysam bile bu kuşkunun

<sup>16</sup> Frank Thilly-Ledger Wood, A History of Philosophy, Holt Rinehart and Winston inc.1964.p 341.

<sup>17</sup> D.J. O'connor, John Locke, Pelican Books.1952.p.158.

## 78 Locke Felsefesinde Kesinlik Sorunu

kendisi, varoluşumu algılamamı sağlar ve bundan kuşku duymamızı engeller.<sup>18</sup>

Birçok yazar gibi Gibson da bu bilgi türünde, Descartes ve Locke arasındaki benzerliğe dikkat çeker. Gibson'a göre, "Descartes gibi Locke da, varoluşun kesin aracısızlığını, bilinçli öznenin varlığında bulur."<sup>19</sup> Böylece Locke, Descartes gibi, insanın sezgiyle elde ettiği varlığının apaçık bilgisini, bilgi edinme sürecinin temeline koyar.

Kendinin bilincine varan insan, sezgisel bilginin araçsızlığından, aklını kullandığı tanıtlamalı bilgi türüne geçer. İnsan burada ideler arasındaki bağlantıları akıl ile doğrudan algılayamadığı için, idelerin birbirleriyle ilişkisini aracı idelerle kurar. Aklın bu müdahalesi, aracı ide yerleştirmek suretiyle ideler arasında uyum ve uyumsuzluk ilişkisi keşfetmesidir. Aklın buradaki müdahalesi akıl yürütme şeklinde olduğu için, bu ilişki türü tanıtlamalı bilgiye girer. Locke'a göre bu tanıtlama işlemi sonucunda ortaya çıkan ilişki açık ve pürüzsüz olarak algılandığı için kesin bilgi oluşur. Akıl bu kesinliğe ulaşmada aracı (delil) idelerle adım adım ilerler. Aklın burada uzun tanıtlamalar kullanırken dolaylı ve karışık sezgiyi kullanır.<sup>20</sup> Tanıtlamada bu tür sezginin kullanılma nedeni, aracı idelerin kullanılmasında uzun çıkarımlar ve delillerin söz konusu olmasıdır. Bu alanın örneklerinden birisi, matematiktir. Akıl matematikte, ideler arasındaki uyum ilişkisini doğrudan algılamadığı için, bu ilişkiyi kuracak aracı ideler (deliller) kullanır. O'Connor, Locke'un matematiği tanıtlamalı bilginin örneği olarak kullanma nedenini, bu mantıksal akıl yürütmeye dayandırır.

Doğrusunu söylemek gerekirse matematiğin önermelerinin kesinliği yalnızca şundan dolayıdır; bu önermeler, mantıksal kurallara uygun olarak alınan ilk önermeleri izlemektedir. Bu varsayımlar, kendileriyle çelişmedikleri sürece reddedilemezler.<sup>21</sup>

Locke felsefesinde daha önce bir arada bulunmamış olan idelerin akıl tarafından bir araya getirilmesi yalnızca matematikte değil, ahlakta da

<sup>18</sup> John Locke, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* (Çev. Meral Delikara Topçu), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, IV.VIII.3.

<sup>19</sup> James Gibson, *Locke's Theory of Knowledge and its Historical Relations*, Cambridge at the University Press, 1968, p.150

<sup>20</sup> John Locke, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* (Çev. Meral Delikara Topçu), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, IV.II.7.

<sup>21</sup> D.J. O'connor, *John Locke*, Pelican Books.1952.p.168.



geçerlidir. Ahlakta da zihin bilgiyi, aracı (delil) ideler kullanarak ideler arasında algılanabilir bir ilişki kurarak elde eder. Matematik ve ahlakın bu özelliği tanıtılmalı bilginin neden 'bağıntı' ilişkisi türüne dayandığının iyi bir açıklamasıdır. Tanıtılmalı bilginin oluşması için ideler arasında uyum ya da uyumsuzluk 'bağlantı'sının olması gerekir. Tanıtılmalı bilgiyi oluşturan bu bağlantı, kip bileşik ideleriyle kurulur. Kip bileşik ideleri birbirinden farklı ve bağımsız basit idelerin, gerçeklikte bir arada olup olmamalarına bakılmaksızın akıl tarafından bir araya getirilmelerinden oluşur.<sup>22</sup> Bu birleştirmede akıl, şeylerin gerçek varoluşuna dayanmadan kendi amaçları adına keyfi ve özgür bir şekilde hareket eder. Buradaki keyfilik, dış gerçekliğe dayanmadan işleme anlamındadır. Akıl dış gerçeklikte herhangi bir modele dayanmadan sadece idelerin kendilerini temel alarak ilişkilendirilmesi, bu bilgi türünün kesin kabul edilme nedenini de oluşturur. Bu neden sadece kesinliğin değil, bu bilgi türünün hayal ürünü olmasının da engelidir.<sup>23</sup> Matematiğin kip bileşik idelerinden oluşması onu dış gerçeklik üzerine kurmaz. Böylece Locke, zihnin kendi idelerine yönelmesini hiçbir zaman gerçekten kopukluk olarak değerlendirmez.

Locke'un matematik bilimler görüşünün temeli, doğrudan duyulur ya da somut varlıklarla değil ideal yapılarla ilgilidir. Gerçekten gördüğümüz gibi, bu bilimlerin gerçekliği için bu idelerin gerçek dünyada cisimlenebildiklerini bilmemiz temeldir ve Locke, bu güvene sahip olduğumuzu düşünür.<sup>24</sup>

Tanıtılmalı bilginin üçüncü örneği, tanrının varoluşuna ilişkin bilgidir. Bütün bilgimiz gibi Tanrı'nın varlığının bilgisinde de deney verileri olan idelerden hareket ederiz. Ancak Tanrı'nın var olduğu bilgisi doğrudan değil tanıtılamayla elde edilir.

Locke felsefesinde üçüncü bilgi türü, duyu bilgisidir. Duyu bilgisi, aynı öznedede bir arada var olma ya da olmama ilişkisinin algılanmasıyla oluşan bilgi türüdür.<sup>25</sup> Aynı öznedede bir araya gelen ya da gelemeyen ideler arasındaki ilişkinin duyular aracılığıyla algılanmasının nedeni, bu ilişkiye dış gerçeklikte rastlanmasıdır. Duyu bilgisinde, ideler arasındaki uyum ve

<sup>22</sup> John Locke, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* (Çev. Meral Delikara Topçu), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, III.V.6.

<sup>23</sup> a.g.e. IV.IV.6.

<sup>24</sup> James Gibson, *Locke's Theory of Knowledge and its Historical Relations*, Cambridge at the University Press, 1968, p.149

<sup>25</sup> John Locke, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* (Çev. Meral Delikara Topçu), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, IV.I. 6.

## 80 *Locke Felsefesinde Kesinlik Sorunu*

uyumsuzluk ilişkisi, tanıtlamalı bilgide olduğu gibi akılla kurulan bir ilişki değil, idelerin aynı öznedeki zorunlu bir arada varoluşundan kaynaklanan ilişkidir. Zorunlu bir arada varoluştan kaynaklanan ilişkiler töz bileşik idelerinin ilişki tarzı olduğu için, duyu bilgisi bu idelerle elde edilir. Akıl burada zorunlu bağlantı kuramamasının nedeni, töz bileşik idelerini oluşturan basit idelerin, gerçeklikle olan ilişkisinden dolayıdır. Locke'a göre, töz bileşik idelerinde akıl böyle bir bağlantıyı deneyebilir ama bu olası bir bağlantı olacağından bizi kesinliğe götürmez.<sup>26</sup> Deney üzerine zorunlu bağlantı kurulamaması, buradan gelen bilginin genel ve kesin olmasının engelidir. Bu nedenle Locke'un duyu bilgisinden oluştuğunu söylediği doğa biliminde kesin bilgi söz konusu olamaz. Locke bilgi ile olasılığın sınırlarını çizmekte zorlandığı duyu bilgisinde, kesinlikten farklı olan bir bilgi değerinden söz eder: Bilginin gerçekliği.<sup>27</sup> Bilginin gerçekliği, yalnızca duyu bilgisinde bulduğumuz bir ölçüttür. Böyle bir ölçütün göstergesi, basit ideler ve töz bileşik ideleridir. Basit ideler, dış ve iç duyum aracılığıyla oluştukları için, insan zihninin dışındaki gerçekliği temsil ederler. Töz bileşik idelerini oluşturan basit ideler, birincil nitelikler ve onların duyuları güç olarak etkilemesinden kaynaklanan ikincil niteliklerden oluşur. Ancak nitelikler arasında zorunlu ilişkiyi algılayamamak ve tözün doğasını bilememek, bunlar arasındaki bağlantıdan oluşan deney bilgisinin eksik olarak kabul edilmesine neden olur.

Locke'un, ideler arasındaki ilişki türlerinin algı düzeyine göre belirlediği kesinlik, sezgi ve akıl araç olarak kullanıldığı ilişkilerde ortaya çıkar. Duyunun araç olarak kullanıldığı ideler arası ilişki türü ise kesinliği vermez. Böylece Locke'un bilgi idealini gerçekleştiren bilgi türleri, sezgisel ve tanıtlamalı bilgidir. Locke burada, aslında idelerin kaynağının deney olduğunu, ama kesin bilginin deneyle elde edilemeyeceğini söyler. Bunu söylemekle de bilgi felsefesinde kesinlik ideali kaygısını gerçekleştirmek için empirizmden uzaklaşır. Bunun nedeni de, ideler arasındaki ilişkilerin tam olarak algılanamamasından dolayı deney bilgisinin eksik olduğunu düşünmesidir. Locke'un, bilgi idealini sezgi ve akıl yürütmeye elde edilen bilgi olarak belirlemesinde, Descartes etkisi

---

<sup>26</sup> a.g.e. IV.IV.13

<sup>27</sup> James Gibson, *Locke's Theory of Knowledge and its Historical Relations*, Cambridge at the University Press, 1968, p.129.

gözlenir. Sezgisel bilginin apaçıklığı ve tanıtlamalı bilginin matematik bilgiyi içermesini bu benzerliğe örnek olarak verebiliriz.

Locke'un, sezgi ve tanıtlama hakkında söylediklerinin, Descartes'ın bilginin elde edilme tarzı konusundaki savıyla yakın noktalar sahip olduğu konusunda genel bir uzlaşma vardır. Descartes, bütün bilimler arasında aritmetik ve geometrinin, eksiklik, yanlışlık ve belirsizlikten bağımsız olduğu gerçeğinden çok etkilenmiştir. Bu bilimlerin bilgisinin, iki zihinsel işleyiş olan, sezgi ve dedüksiyonla nasıl elde edildiğini açıklar. Locke'un sezgi ve dedüksiyon hakkında söyledikleri, Descartes'ın, sezgi ve dedüksiyon hakkında söylediklerinin tekrarıdır.<sup>28</sup>

Böylece Locke, bilgiyi deneyden başlatır ama bilginin tam olarak ortaya çıkması için deney tek başına yeterli değildir. Bilginin Locke felsefesinde olmazsa olmazları, deney, ide ve ideler arasındaki bağlantılardır. Bu da gösterir ki bilgi için deney kadar ideleri oluşturmak ve ideler arasında bağlantı kurmak ve bu bağlantıları algılamak için de sezgi ve akıl gereklidir. Bu nedenle Locke'un bilgi felsefesinde bilgi de kesinlik de deneyin yanı sıra aklın bağlayıcılığı olmadan gerçekleşmez. Bu durumda da Locke felsefesinde kesinlik, ideyle gerçeklik arasındaki ilişki üzerine değil, idelerin kendi aralarındaki bağlantı üzerine kurulur. Locke'un kesinliği, ideler arasındaki bağlantılara indirgemesinin nedeni, idenin gerçeklikteki karşılığını aramamasıdır. Locke böyle bir karşılığı aramaz çünkü gerçeklik hakkında konuşmamızı sağlayan şey, nesne değil idedir. İde, nesne üzerine doğrudan değil dolaylı konuşmamızı sağlar.<sup>29</sup> Bu nedenle Locke felsefesinde kesinlik doğrudan nesneyle değil, nesnenin idesiyle kurulur. Locke'un bu düşüncesi, felsefesinde kesin bilginin sınırını gösterir. Locke için deney, bilginin kaynağıdır; ama bilginin sınırı ideler arasındaki bağlantıların algısıdır. Bu algı tam ve açık olmadığı zaman bilgi ortaya çıkmaz.

## Sonuç

<sup>28</sup> R.S. Woolhouse, Locke, University of Minnesota Press, Second Printing. 1984. P62.

<sup>29</sup> Arda Denkel, Bilginin Temelleri, Metis Yayınları, 1984. S.44.

Kesinliği ideler arasındaki bağlantıların bilinmesi üzerine dayandırması, Locke'un kesinlik sorununu sonuna kadar empirizm üzerine temellendirmediği sonucunu ortaya çıkarır. Kesinliğin empirizm üzerine temellenmesi için, idenin nesneyle karşılaştırılması gerekir. Locke felsefesinde bilgi türlerine baktığımızda böyle bir karşılaştırma sadece duyu bilgisi için söz konusu olabilir. Ancak bu karşılaştırma, duyu bilgisi için de söz konusu olamaz. Çünkü Locke felsefesinde nesne, bildiğimiz bir şey olmadığı için varlığı bilinemez. Varlığı bilinemeyen bir şeyle de ideyi karşılaştıramayız. Nesne dünyasının yapısından dolayı böyle bir karşılaştırma yapılamadığı için burada kesin bilgi söz konusu değildir. Bu nedenle Locke, bu dünyadaki kesinliği de ideyle nesnenin karşılaştırılmasına değil, ideler arasındaki bağlantılara indirger. Diğer bilgi türlerinde ise zaten bilginin kurulma tarzı ideler arasındaki ilişkileri gerektirdiği için, ideyle nesnesini karşılaştırma ilişkisi kurulamaz. Ancak Locke'un, ideyi deneye, ideler arasındaki ilişkinin kavranmasını da algı kavramına dayandırması, kesinlik sorununun, kısmen empirizm üzerine temellendirilmesi olarak değerlendirilebilir. Ancak yine de Locke için söylenecek şey, kesinlik sorununda sonuna kadar empirist olmadığıdır. Gibson ise empirist bir filozof olarak Locke'un kesinliği deneysel olanda değil de, aklın soyut bağlantılarında bulmasını döneminin etkisi olarak değerlendirir. "Locke, çağdaşlarının çoğu gibi bilginin kesin türünü, matematik bilimlerde, daha özelde de geometride buldu. Bu bilimlerin hem varsayımları hem de uygulamalarıyla sahip oldukları mükemmel entelektüel açıklık, Locke'un bilgi ideali ve standardını oluşturdu. Bu nedenle Descartes gibi Locke'un da bilgi görüşü, baştan sona kadar yaşadığı çağın en çarpıcı entelektüel başarısı olan matematik biliminin etkisi altındadır." <sup>30</sup>

Böylece Locke, felsefesinde bilginin kesinliğini tam ve apaçık algıdan, kesin olmayan algıya doğru kurar.<sup>31</sup> Bu algı da deneyle değil sezgi ve akılla gerçekleşir. Bunun sonucunda da Locke felsefesinde kesinlik sorunu, bilgi idealinden vazgeçmemek için empirizmden sapmayla sonuçlanır. Bu sonucun Locke felsefesindeki etkisi de bilginin, empirist

<sup>30</sup> James Gibson, *Locke's Theory of Knowledge and its Historical Relations*, Cambridge at the University Press, 1968, p.129.

<sup>31</sup> FrankThilly-Ledger Wood, *A History of Philosophy*, Holt Rinehart and Winston Inc. 1964.p.338.

bilgiden çok rasyonalist bilgiye yakınlaşmasıdır. Özellikle bu yakınlaşma, Descartes'ın sezgisel bilgi ve matematik bilgi örneklerinde saptanır. Locke'u burada Descartes'a yakınlaştıran kesinlik idealidir.<sup>32</sup> Ayrıca Locke'un kesinlik ideali için empirizmden uzaklaşmasının nedeni, nesne üzerine kesin bilginin olanaksızlığıdır. Bu olanaksızlıktan dolayı da Locke kesinliği deneyde değil, sezgi ve aklın etkinliğinde temellendirir. Bu nedenle bilginin alanı, sezgi ve akıl ile bilinenlerle sınırlıdır. Deneyle bilinenler ise bilginin alanının dışında olasılığı oluştururlar. Bu durumda kesinliğin sınırı, kendi varlığımız, tanrının varlığı, matematik ve ahlak alanlarını içerir. Bunun sonucunda da Locke'un bilgiyi, ideali için, sarsılmaz kesinlikle tanımlaması bilginin alanını daraltır ve sınırlar.

#### KAYNAKÇA

- Denkel, Arda (1984). Bilginin Temelleri, Metis yayınları, I.Basım, Eylül.
- Gibson, James (1968). Locke's Theory of Knowledge and its Historical Relations, Cambridge at the University Press.
- Locke, J. (1959). İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme,1. 2. Kitap, (Çev. Meral Delikara Topçu),Öteki Yayınevi,
- O'connor, D. J. (1952). John Locke, Pelican Books
- O'connor,D.J. (1965). A Critical of Western Philosophy, The Free Press, Newyork, Second printing
- Thilly, Frank- Wood, Ledger. (1964). A History of Philosophy, Holt Rinehart and Winston Inc. Third edition
- Woolhouse, R. S. (1984). Locke, University of Minnesota Press, Second Printing.

---

<sup>32</sup> D.j.O'connor, A Critical of Western Philosophy, The Free Press, Newyork, 1965,p.205